

ВІДГУК

ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

на дисертацію **Копилової Надії Олександрівни**

«Еволюція гендеру: проблематизація гендерних інверсій»,

подану на здобуття наукового ступеня кандидата культурології за спеціальністю
26.00.01 – теорія та історія культури (культурологія)

Дисертація Надії Копилової присвячена темі, яка має виходи на важливі проблеми сучасної української культури, переосмислення її історії, культурних цінностей, визначення національної ідентичності через призму гендерних досліджень. Уведення гендерної проблематики в історію і теорію культури дозволяє зв'язати воедино багато окремих сфер культурології: мистецтво, культурну політику, інформаційні технології тощо. Гендерним дослідженням також притаманна широка інтерпретація культурних значень. Звернення до гендерних інверсій, що виконують функцію опозиції як до застарілих культурних стереотипів, так і до новітніх ерзаців уніфікації та омасовлення, говорить про безперечну актуальність запропонованого дослідження. Обрана для дослідження проблема набуває особливої актуальності в умовах українських реалій, для яких характерною є криза всіх видів ідентичності, гендерної в тому числі, одним з проявів якої є криза маскулінності.

Існує чимало різних праць, які присвячені гендерним дослідженням в культурних практиках з точки зору традицій та інновацій, розумінню таких понять, як «гендер і влада», дихотомія «маскулінність/фемінінність», «криза маскулінності», а також репрезентації гендерних концепцій в різних видах візуальних мистецтв, зокрема, живопису, кіно, театру тощо. Водночас культурологічні виміри гендерної проблематики залишаються недостатньо вивченими у вітчизняному науковому дискурсі.

У своєму дисертаційному дослідженні Надія Копилова вперше здійснила спробу проаналізувати динаміку культури крізь призму взаємовпливу гендерних інверсій та культурної влади. У цьому полягає безперечна **новизна** роботи пані Надії: по-перше, вона виявила основні сутнісні особливості гендерних інверсій та інваріантів; по-друге, здійснила культурологічну експлікацію концепту «андрогін» й «андрогінізація»; по-третє, комплексно проаналізувала сучасні художні практики з позиції гендерних інверсій у їх протистоянні культурній владі.

Дисертантка ставить за **мету** визначення особливостей еволюції гендеру через динаміку гендерних інверсій. Завдяки низки завдань, які вирішуються послідовно від загального до конкретного, цієї мети досягнуто.

Дисертація має **практичне значення** для оптимізації сучасних креативних соціокультурних практик на основі виявлених авторкою концептів гендерної рівності, толерантності, культурної влади над тілом людини тощо. Результати дослідження можуть стати у нагоді працівникам соціокультурної та соціально-адаптаційної сфери в аспекті гендерних репрезентацій.

У дисертації «червоною ниткою» проводиться думка про взаємовплив культурної влади та гендерної ідентичності як двох сторін процесу культурно-історичного розвитку. Цій ідеї підпорядкована логічна і переконлива структура дисертації: перший розділ висвітлює теоретико-методологічні засади дослідження еволюції гендера в контексті владних практик, зокрема, культурної влади; другий — розкриває механізми взаємодії гендерних інверсій (наприклад, андрогінізації) та культурної влади на матеріалі транзитивних епох; третій — репрезентує засоби виходу індивідів з-під культурної влади через гендерні інваріанти та інверсії в сучасній культурній ситуації.

Закономірно, що при осмисленні еволюції гендерних досліджень особливої гостроти набуває питання вибору науково обґрунтованої методології дослідження. Конституйована в дисертації аналітична модель, що ґрунтується на

культурологічному і гендерному підходах, дозволила Надії Копилової досить повно розкрити роль гендерних інверсій як прагнення свободи в системах влади, зокрема, культурної.

Хочу звернути увагу на широкий масив проаналізованої наукової літератури (300 джерел, з них понад 60-ти іноземною мовою). Досліджуючи емпіричну базу культурологічного дослідження проблем гендеру, Надія Копилова вводить у науковий обіг цікаві матеріали художніх практик (Високої моди, реклами, соціальних фотопроєктів, флешмобів тощо).

На високому рівні наукового аналізу визначаються основні поняття і концепти дослідження: культурна влада, символічна влада, кризова або транзитивна культура, поліідентичність, андрогінність та ін. Важливою є думка пані Надії, що «постмодерністське осмислення концепту андрогінності як ідеального стану людського суспільства втілюють теорії постлюдства, що розвилися на тлі загальнокультурної кризи ідентичності» (с. 57).

Досить насиченим в теоретичному плані є другий розділ дисертації, де аналізуються гендерні інверсії у протистоянні культурній владі в історико-культурному контексті від Античності, через Середньовіччя до Нового часу. Авторка наводить численні приклади, зокрема, соціальний інститут вдівства в епоху Середньовіччя, що надавав жінці певну свободу, тому жінки не поспішали знову виходити заміж.

Ставиться питання про важливість урахування відмінностей між гендерними інверсіями й інваріантами. Можна погодитися зі здобувачкою, що гендерні інверсії в культурній владі визначаються як девіація або маргінес. На відміну від опозиційних спрямувань інверсій, «гендерні інваріанти знаходяться у межах норми: деформуючи певні нормативні характеристики гендеру, вони залишаються легітимними» (с.200). Структуруючим поняттям тут є андрогінізація.

Інноваційний матеріал для розуміння парадигми дослідження містить третій розділ дисертації, де мова йде про сучасні мистецькі та соціокультурні практики

як спосіб вивільнення тіла з-під актуальної культурної влади. Пані Надія розробила цікаву класифікацію шістьох основних напрямів цього процесу. Це й актуалізація традиційно табуйованих тілесних норм та практик; андрогінність як варіант «втєчі» від гендерної влади над тілом; художні варіації на тему «третьої статі» та постлюдини; використання іронії та провокації у рецепції тіла (с. 139-146) тощо. У своїх теоретичних розвідках Надія Копилова прагне дійти до суті. Досліджуючи соціокультурний інститут родини як один з основних інструментів контролю культурної влади, вона доходить висновку, що «сучасна родина стає полем породження гендерних інверсій» (с. 198).

Сформульовані в дисертації наукові положення і висновки є конкретними, достатньо переконливими та теоретично обґрунтованими. Достовірність результатів дисертаційної роботи визначається використанням сучасних наукових підходів і методів дослідження. Робота достатньо апробована як у формі множинних публікацій у фахових виданнях, так і у виступах на міжнародних наукових конференціях.

Саме з погляду інноваційних досягнень дисертантки, у порядку наукової дискусії, дозволю собі висловити деякі зауваження.

1. Потребує уточнення поняття «еволюція гендеру» як ключове в дослідженні, оскільки воно не вичерпується «взаємодією та протистоянням влади і гендерних інверсій, що зводяться до концепту андрогіна» (с. 57).

2. У тексті дисертації достатньо часто зустрічається слово гендер, але ж поняття гендер вміщує величезну кількість смислів: гендерний контракт, гендерний дискурс, гендерні механізми влади тощо. Можливо, більш доречним було б конкретизувати розуміння гендеру до кожного аспекту дослідження.

3. Здобувачка кілька разів визначає концепт культурної влади як «пануючий тип ментальності, система дискурсів та регулятивів» (с. 21, 36, 200). На мій погляд, більш доречним буде формулювання «система дискурсів та регулятивів пануючого типу ментальності».

4. Авторка у своєму аналізі використовує поняття чоловічий та жіночий гендер. Чим ці поняття відрізняються від дефініцій маскуліність і фемінінність?

5. Не в якості зауваження, а побажання рекомендую авторці в подальшому дослідити взаємовідносини між гендерними інверсіями та культурною владою на матеріалі кіно- і телемистецтва, а також театру, що містять унікальний матеріал на досліджувану проблематику. Мабуть, немає ні одної сучасної кінострічки, де б безпосередньо або опосередковано не піднімалися питання ідентичності в різних інверсіях та інваріантах. Особливо наочно це презентується в серіалах (наприклад, на платформі Netflix). Це ж стосується й театру в постмодерну добу з його різноманіттям видів і жанроформ (тотальний театр, пластичний, театр художника, абсурду, шоку тощо). До речі, саме в Україні авангардний театр розвивається дуже талановито.

Наведені міркування не знижують загальної позитивної оцінки дисертації. Автореферат і опубліковані праці достатньо повно відбивають її зміст. Представлена робота на тему «Еволюція гендеру: проблематизація гендерних інверсій» є завершеним, самостійним дослідженням, що відповідає вимогам МОН України до кандидатських дисертацій, а її авторка Копилова Надія Олександрівна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата культурології за спеціальністю 26.00.01 – теорія та історія культури (культурологія).

Доктор культурології, професор,
завідувач кафедри майстерності актора
Харківської державної академії культури

 Антоніна Кікоть

